

INTERVJU

Lev S. Klejn

TILLEY, CH. 1988. "Interpreting material culture", v: I. Hodder (ur.), *The meanings of things: material culture and symbolic expression*, London - Boston: Unwin Hyman.

TILLEY, CH. 1990. "Claude Lévi-Strauss: structuralism and beyond", v: Ch. Tilley (ur.), *Reading material culture: structuralism, hermeneutics and post-structuralism*, Oxford - Cambridge: Basil Blackwell.

TILLEY, CH. 1990. "Michel Foucault: towards an archaeology of archaeology", v: Ch. Tilley (ur.), *Reading material culture: structuralism, hermeneutics and post-structuralism*, Oxford - Cambridge: Basil Blackwell.

TILLEY, CH. 1991. *Material culture and text: the art of ambiguity*, London: Routledge.

TRIGGER, B.G. 1989. *A history of archaeological thought*, Cambridge: Cambridge University Press.

VÁZQUEZ VARELA, J.M. in RISCH, R. 1991. "Theory in Spanish archaeology since 1960", v: I. Hodder (ur.), *Archaeological theory in Europe: the last three decades*, London - New York: Routledge.

VEIT, U. 1989. "Ethnic concepts in German prehistory: a case study on the relationship between cultural identity and archaeological objectivity", v: S.J. Shennan (ur.), *Archaeological approaches to cultural identity*, London: Unwin Hyman.

Irena Mirnik Prezelj

Arheo: *Zahvaljujem se Vam, ker ste bili pripravljeni posvetiti čas intervjuju za 'Arheo'.¹ Začela bom s ključnim vprašanjem o Vašem položaju. Vaša situacija je paradoksalna, po eni strani ste znani med arheologi vsega sveta, po Vaših delih učijo študente na univerzah najrazličnejših dežel, v Leningradu in v vsej Vaši državi imate mnogo učencev, celo šolo. Tu v Berlinu na Vaših predavanjih ne sedijo le študenti ampak tudi ugledni profesorji. Po drugi strani Vam dolgo časa niso dovolili v zamejstvo, malo ste izdajali v domovini, nimate nobenega akademskega, ne častnega naslova; že osem let je, kar so Vas odstranili s predavateljskega mesta na leningrajski univerzi, dolgo ste bili nezaposleni, sedaj pa ste - starostno upokojeni. Formalno je to zakonito, vendar dejansko pri vas nihče ne odhaja v pokoj tako zgodaj. Na to lahko gledamo kot na kazen, ali ni tako? Zakaj?*

L.K.: Da, to je znak uradnega nerazpoloženja, nesprejemanja. Stopnje in nazive so mi, kot veste, odvzeli po vrnitvi iz zapora, prej sem jih imel, prav tako tudi službeno mesto predavatelja, vendar so bili vselej prenizki, niso bili v skladu niti s količino mojih del. Kandidatsko stopnjo (ustrezno vaši doktorski) pri nas običajno dobiš, ko imaš 2-3 tiskana dela, sam pa sem imel že ob času imenovanja trideset del. Za vrednega docentskega naziva te, če imaš staž, spoznajo kmalu po kandidatski stopnji; sam sem prejel ta naziv šele po 12 letih predavanj na univerzi, ko se je nakopičilo že skoraj sto del. Za to sem sam kriv (ker si nisem prizadeval v tej smeri), predvsem pa sem bil, seveda, tuj sistemu.

Arheo: *S čim?*

L.K.: No, z vsemi svojimi potezami. Po rodu sem Žid in sem se rodil v družini intelektualcev, takrat je to nekaj pomenilo. Nikdar nisem bil član partije. Predvsem pa sem se ukvarjal z občutljivimi temami - izvorom Slovanov, normanskim vprašanjem, vlogi migracij, itd. Vsi ti problemi so pri nas nosili političen odtonek. Pri reševanju problemov nisem upošteval mnenj avtoritet, uradnega mnenja 'monolitne' sovjetske znanosti, prednost sem dajal samostojnemu, neodvisnemu razmišljanju.

Arheo: *Vendar v okvirih marksizma?*

L.K.: Bolj pravilno bi rekli: orientiram se po marksizmu, vendar brez okvirov. Marksizem sem jemal le kot raziskovalno metodo, ali točneje, kot način mišljenja, ne kot sis-

tem dogem in ne kot politični program (zato tudi nisem vstopil v partijo). Ustrezno temu je bil marksizem v mojih predstavitevah toleranten - povsem se je prilagodil drugim metodam in bil omejen z njimi. Očitke je izzivalo tudi to, da sem odklanjal sprejetje dvojne oznake: marksizem-leninizem.

Arheo: Pregarjali so Vas kot človeka, ki je odstopal od javnega mnenja? Kot revizionista?

L.K.: Da, do neposredne obtožbe je dejansko prihajalo redko. Ves čas sem stopal po samem robu dovoljenega. Bili so tudi bolj primitivni motivi za preganjanje. Dobro sem znal jezike in veliko uporabljal tujo literaturo. Svoja dela sem tiskal na Zahodu. Nekoč so profesorja zgodovinske fakultete, enega teh, ki je sam bral samo rusko in to po zlogih in premikajoč ustnice, prosili, da bi jaz prenehal navajati citate in naslove del v tujih jezikih, kajti oni me ne morejo preveriti. Akademik Piotrovskij mi je govoril, da ni vredno tako pogosto tiskati na Zahodu in dražiti oblasti - to se lahko slabo konča. In se je tudi končalo...

Arheo: Zaprli so Vas zaradi politične obsodbe?

L.K.: Ne, zaradi kazenske. Komaj je naša vojska vstopila v Afganistan, je bilo konec popuščanja napetosti. Odnosi z Zahodom so se zaostriili. Moja doslej nekaznovana samostojnost v znanosti je postala nepojmljiva, stiki z Zahodom naravnost izzivalni. V Leningradu se je začel val zapiranj intelektualcev - profesorjev, umetnikov. Prvega so zaprli Azadovskega, drugega mene, nato so nama v ječo sledili Roginskij, Mirek, Mejlah in drugi. To je bil tako imenovan 'leningrajski val'. Ker je bila takrat oblast mnenja, da med nami ni političnih zapornikov, je vsakega med nami kakorkoli kazensko obtožila: Azadovskega (vodil je katedro na umetniškem učiteljskišču) - uporabe narkotikov, mene - homoseksualnosti, Roginskega - ponaredbe dokumentov, Mireka - sleparske prodaje kolekcije glasbil, Mejlah - špekulacije s knjigami in tako dalje.

Arheo: V kakšnem stanju so zdaj ti procesi z začetka osemdesetih?

L.K.: Montirana procesa proti Azadovskemu in Mireku sta že razgaljena, z obsežno publikacijo v tisku. Ostali še čakamo razkrinkanja in moj je le-temu bližje od drugih. Sodelovanje KGB v procesu proti homoseksualnosti je sploh čudno, pa tudi povsem pravno jim moj proces spo-

četka ni šel gladko od rok - razsodbo so morali celo razveljaviti, potem pa se je vse začelo znova. Druga razsodba je bila milejša in v celoti sem jo odsedel v ječi in taborišču. Ko sem prišel na svobodo, se je kar prehitro začel nov proces, verjetno je bilo vse povezano - tokrat so me poskušali obtožiti v zvezi s smrtjo nekega človeka, vendar so nenadoma vse zavrnil in zaključili proces. Mogoče se je boj končal...

Zdaj sem začel v tisku objavljati gradivo o svojem procesu, in moj bivši preiskovalni sodnik je poslal časopisu pismo, v katerem se kesa in naravnost priznava, da so proces organizirale 'sile zastoja'. To je v Sovjetski zvezi prvi primer, da je preiskovalni sodnik nastopil s podobno izjavo.

Arheo: Našteli ste vrsto tem, s katerimi ste se ukvarjali v arheologiji, vendar ne vseh. Napisali ste celo serijo del o poljedelskem eneolitiku, o kulturah bojnih sekir in vrvičaste keramike centralne Evrope, o bronasti dobi stepe (jamski in katakombni kulturi), o skitskih in sarmatskih spomenikih, o izvoru Slovanov, o normanski preteklosti...

L.K.: Pa še o egipčanski kronologiji, o slovanskem poganstvu, zdaj pa dve knjigi o filologiji (o kompoziciji Iliade).

Arheo: Zdi se, da Vaših del ni le o paleolitiku?

L.K.: In o mezolitiku. In o mnogih regijah. Vendar je razpon dejansko dokaj širok. Pripravljal sem se, da bi se lotil paleolitika, vendar mi to ni uspelo. Razmišljal sem o nekaterih problemih paleolitika. Pri vsaki temi, s katero sem se ukvarjal, imam svoje učence. In tako so se med učenci pojavili tudi arheologi, ki se ukvarjajo s paleolitikom in so celo zelo nadarjeni.

Arheo: Običajno taka razpršenost vodi k površnosti, k neprofesionalizmu. Vendar se Vam to, sodeč po Vaših delih in učencih, ne zgodi. Zakaj?

L.K.: Pri takem delu seveda obstaja tveganje, da bomo padli s krova znanosti. Zdi se, da se mi je temu uspelo izogniti, saj pri vseh diskusijah in (seveda) ostrih ugovorih obtožb o neprofesionalnosti ni bilo. Mislim, da gre tu za specifično moje raziskovalne orientacije: najprej imam pred očmi metodološko naravo problema in takoj nato se lotim zbiranja dejstev, s katerimi je situacija pogojena. Pri takem pristopu so dejstva stvar zbiranja. In seveda, razvil sem navado hitrega in racionalnega obvladovanja bolj obsežnega gradiva, hitrega branja in tako dalje. Prestop k no-

vim temam in celo k novim strokam, čeprav povezan s tveganjem, da izgubimo profesionalnost, pa skriva v sebi možnosti svežega pogleda, nepričakovanih obratov, principiellnih novosti.

Arheo: *Čeprav ste se ukvarjali s konkretnimi raziskavami na številnih področjih ste v svetu najbolj znani po svojih teoretskih delih. Za nas je Klejn - predvsem teoretik arheologije. V Sloveniji smo prevedli tri Vaša, kot se nam zdi najvažnejša, teoretska dela: 'Arheološki viri', 'Arheološka tipologija' in 'Panorama teoretske arheologije'. Zdaj prevajamo Vaš 'Fenomen sovjetske arheologije'.*

L.K.: Hvala Slovencem. Tako premišljenega izbora mojih del ni v nobenem drugem jeziku.

Arheo: *Niti v ruskem?*

L.K.: Niti v ruskem. 'Viri' so v ruskem jeziku izšli, 'Tipologija' pa bo izšla v Leningradu šele zdaj, ruska izdaja 'Panorame' se šele načrtuje. Izšla je v angleškem in francoskem jeziku, v tisku je njeno nadaljevanje (v angleškem jeziku) v finskem časopisu 'Fenno-Skandija'. Vaša izdaja 'Arheološke tipologije' je mnogo bolj popolna in boljša od angleške, saj ji ni bil za podlago angleški prevod (zelo slab), ampak ruski original, ki ga hranijo v Oxfordu. Toda ruska izdaja, ki je že v tiskarni, je izpopolnjena: dodanih je še nekaj poglavij, ki so jih napisali moji učenci, narejenih je tudi nekaj sprememb v besedilu starih poglavij. Vendar je za zdaj slovenska izdaja najboljša. Škoda je le, da so bili v Oxfordu namesto nekaterih risb shranjeni le osnutki, skice in ti so prišli v slovensko izdajo. V ruski izdaji bodo bolj kakovostne risbe. Sploh pa je prijetno, da bo to končno vendarle ruska izdaja!

Arheo: *Z veliko zamudo. Pregovor, ki pravi: Nihče ni prerok na domačih tleh, se izpolnjuje. Zato pa vam svetovna slava ne dela krivice.*

L.K.: Hvala za kompliment, vendar ne pretiravajmo. Glede na srečne okoliščine, lahko svoj sloves arheologa primerjam s slovesom publicista - v domovini. Kot arheologa me prebirajo in poznajo v arheološkem svetu, vendar pa je to zelo majhen svet. Ko sem potoval v leningrajskem vlaku, so se potniki med vožnjo razgovorili, in ko so izvedeli, da sem arheolog, je kupe zelo oživel (seveda - ekspedicijel zakladil!), vendar sopotnikom moje ime ni povedalo ničesar. Ko pa sem omenil svoj psevdonom, s katerim objav-

ljam, se je pokazalo, da ga poznajo vsi, in novica je v hipu obletela cel vagon - začeli so se zbirati ljudje iz drugih kupejev.

Arheo: *Ni potrebno govoriti o tem, da Vaš sloves publicista v nekaterih ozirih presega Vaš sloves znanstvenika. Saj je bil eden Vaših člankov o ječi in pravosodju razglašen v Leningradu za 'objavo leta' in nagrajen z odlikovanjem, ni tako?*

L.K.: Da, v umetniško-publicističnem časopisu z naklado skoraj 800 tisoč izvodov, tako da je sloves, ki sem ga dobil, precej širok, čeprav mogoče ne prav trajen. Naš arheološki ugled je trajnejši.

Vendar sam ves čas čutim nekakšno razdvojenost, kot bi bil razdeljen na dve-tri osebe. Moja dela, ki izhajajo v ruskem jeziku, so neznana večini mojih zamejskih kolegov, moja zamejska dela (neredko se ne pojavijo v ruskem prevodu) so slabo poznana v domovini. Nekoč so me v Sibiriji celo vprašali, če nisem morda v sorodu s tistim Leom Klejnom, ki pogosto objavlja v čikaškem 'Current Anthropology'... Pojavljajo pa se različni izbori del, tako da je en Klejn - tisti, ki objavlja v ruskem jeziku, drugi - tisti v angleškem, tretji - v nemškem. In vsak je po svoje okrnjen, nepopoln, ne odraža popolno moje osebnosti, mojih nazorov. Kvečjemu je boljši slovenski izbor. In za zdaj še zdaleč ni popoln.

Pred desetimi leti so v Angliji načrtovali izdajo knjige mojih teoretskih člankov, ki so bili objavljeni le v ruskem jeziku, vendar je delo iz neznanega vzroka zastalo. Zdaj je v načrtu taka knjiga v nemškem jeziku.

Arheo: *Kateri članki bodo to?*

L.K.: To bodo članki o arheološki stroki, o naravi in strukturi arheološke teorije, o etnogenezi, o uporabi teorije komunikacije pri problemu kontinuitete in zamenjave kultur, itd.

Arheo: *Povejte nam, kaj je bil vzrok za to, da ste se obrnili k teoriji? Kako ste prišli do nje?*

L.K.: Nikakor nisem prihajal k njej. Vselej sem bil tak - odkar se zavedam svojega življenja, me je zanimala teorija. Bolj verjetno je, da sem prišel preko teorije do arheologije. V arheologijo ljudje prihajajo iz različnih nagibov. Eni - iz navdušenja nad poljsko romantiko, življenjem v šotorih, izkopavanji. Ti se običajno kmalu ohladijo in ostanejo razo-

čarani. Mene je romantika ekspedicij kaj malo privlačila, po naravi sem zapečkar. Drugi - iz strasti do starih narodnih svetinj, iz nacionalnega ponosa. Izmed teh rastejo entuziasti zaščite spomenikov, vendar sčasoma tudi nevarni ideologi nacionalizma, vulgarizatorji arheologije, ki vede delajo laično. Tretji - zaradi ugank in problemov, iz hrepenenja po znanju. Sam pripadam slednjim.

Svojega študentskega življenja nisem začel z arheologijo, ampak s filologijo, točneje z jezikoslovjem in folkloristiko. In moj prvi učitelj je bil V.J. Propp, eden od utemeljiteljev semiotike. Pri njem sem študiral, čeprav nisem bil redni študent Leningrajske univerze: bil sem izreden študen, ni se mi uspelo redno vpisati, čeprav sem uspešno opravil vse izpite. Oviral me je moj židovski izvor. In takrat mi je Propp svetoval, naj se podam na arheologijo: "*Kajti vas zanima etnogeneza, stare kulturne povezave - brez arheologije tu ne bo šlo. Tudi sam*", je dejal, "*obžalujem, da v mladosti nisem imel prilike, bolj spoznati arheologijo.*" Na arheološki oddelk zgodovinske fakultete se prav tako ni bilo preprosto vpisati, a konec koncev sem to vendarle dosegel, vendar filološke fakultete nisem zapustil. Bil sem študent z dvema indeksoma. Tako sem prišel do arheologije prek problemov in teoretskih nalog.

Veste, kako je bilo naslov moji študentski nalogi v drugem letniku? '*Sovjetska etnogeneza!* Spominjam se, da sem jo natipkal na pisalni stroj in, ko sem se pripravljval za predavanje, sem zlagal izvode po straneh na dolgi mizi. V predavalnici se je pojavil dekan profesor Mavrodin. Majhen in kriv se je pomikal vzdolž mize od teze do teze, jih bral in brskal po njih, dokler ni uprl pogleda vame. "*Vi ste Klejn?*", je vprašal. Potrdil sem. "*Mladenič*", je dejal, "*jasno je, da Vam ni sojeno umreti od skromnosti. A zapomnite si moje besede, tudi od bolezni ne boste umrli.*" Bili so težki časi, stalinski. Sam Mavrodin je užival naklonjenost...Doživel je še čas, ko sem bil zaprt in celo, ko sem bil izpuščen, uspel me je spomniti na svoje davno prerokovanje, vendar je sam umrl od bolezni.

Arheo: *Sumim, da je Vaše navdušenje nad teorijo igralo nekakšno vlogo v Vaših nezdah. Zakaj so Vaši nasprotniki tako nastrojeni proti teoriji?*

L.K.: Da, moje ukvarjanje s teorijo je vsekakor jezilo arheologe, ki so bili uradno na čelu naše znanosti. Prvič, pri nas se je, kot sicer tudi na Zahodu, uveljavilo nezapisano pravilo, da je teorija, tako se je izrazil neki zamejski znan-

stvenik, kot vladar znanosti zapuščena. Z njo se nisem ukvarjal, kot temu rečemo, po dolžnosti. Drugič, veljalo je, da je teorija v sovjetski socialni znanosti lahko le ena - historični in dialektični materializem. Teoretske obdelave so bile zreducirane na premlevanje citatov iz klasikov marksizma. Mnenja sem bil, da je teorija arheologije ločen sistem tez, splošen za vse nacionalne arheologije, tj. da ne razlikuje 'buržoazne' od 'socialistične' znanosti. Nasploh sem se trudil, da ne bi uporabljal teh oznak. Tretjič, odsotnost prave teorije in pravilnih metod osnovanih na njej je dovolila arheologom starega kova popolnoma samovoljno interpretiranje arheološkega materiala, hote ali nehote so sklepe podrejali politični konjunkturi. Zato jim teorija ni bila po volji.

Arheo: *Ali obstaja pri Vas v Leningradu okolje, ljudje, s katerimi bi bilo mogoče pretresati teoretske probleme?*

L.K.: O, da. Nemara še bolj prikladno, kot tu v Berlinu. Tu so zelo zanimivi arheologi, prijetni ljudje, vendar je malo zanimanja za teorijo. V Sovjetski Zvezi so nekatera velika središča s številnimi arheologi, med njimi je Leningrad. Zanimanje za teoretske probleme je v Leningradu tradicionalno - z njimi so se ukvarjali Ravdonikas, Artamonov (moj učitelj arheologije), Grjaznov in drugi. Med mojimi kolegi - Šer, Maršak, Dolukhanov. No, seveda sem z zanimanjem za teorijo okužil tudi svoje učence.

Arheo: *Lahko bi rekli, da svoj krog ustvarjate po svoji meri, ga oblikujete. Celotno tukaj so po Vašem prihodu vsi začeli govoriti o teoriji. Tako kot v Leningradu in nasploh v SSSR, obstajajo krogi, ki so seznanjeni z zahodno arheološko literaturo. Ob branju Vaše 'Panorame' so se vsi navduševali nad Vašo erudicijo, Vašo osveščenostjo. Odraža to splošno raven znanosti v SSSR?*

L.K.: Na žalost ne. Če v tem nisem izjema (dobro so zahodno literaturo poznali Ravdonikas, Mongajt, tudi danes se še najde kdo), sem pa redkost. Prvič, dobro znanje tujih jezikov pri nas ni zelo razširjeno. Običajno zna arheolog le povprečno dobro enega od tujih jezikov: arheolog, ki se ukvarja s paleolitikom - francoski jezik, z bronzasto dobo - nemški jezik, s srednjim vekom ali Slovani - poljski jezik, ostali angleškega. Tuja literatura prejšnjih let je v leningrajskih knjižnicah zastopana zelo popolno, vendar nove prispe vse manj zaradi pomanjkanja deviz. Vsak specialist je bolj ali manj poučen o odkritjih na svojem

Kenneth L. Kvamme

ozkem področju, ne uspe pa slediti literaturi v bolj širokem obsegu. Svoje učence sem spodbujel k učenju tujih jezikov in jih uvajal v dogajanja v svetovni arheologiji.

Arheo: *In vprašanje za zaključek: kakšni so zdaj Vaši načrti?*

L.K.: Najprej izdati rokopise, ki dolgo niso mogli ugledati luči v SSSR in niso mogli v zamejstvo, posebej izdati popolno izdajo knjige *'Fenomen sovjetske arheologije'* in knjigo *'Spor o Varjagih'*. Potem so tu še manj ostri rokopisi, ki mi jih prej ni uspelo izdati - zaradi nerazporejenosti samega avtorja. Tako ni bila tiskana moja *'Nova arheologija'* - po mojem mnenju ni zastarela. Poleg tega sem v času, ko sem bil izobčen iz arheologije, napisal dve knjigi o kritiki Homera, zdaj sta v založbah v Moskvi in Leningradu. Posamezna poglavja so bila že objavljena v časopisih in prejela zelo visoko mnenje zelo cenjenega znanstvenika: I. M. Djakonova. Povedal je, da bodo ta dela označevala začetek nove epohe v homerologiji. Tako da z nestrpnostjo čakam izid teh monografij. Pišem knjigo o splošnih kulturnih izvoriščih Grkov in Arijcev, te izvore vidim v eneolitiku naših step.

No, in končno so z letošnjim letom na zahtevo študentov obnovljena moja predavanja na Leningrajski univerzi. Imam tudi povabila iz tujine. Tako da imam veliko dela. Škoda le, da so se nove možnosti pokazale tako pozno - zdaj mi je že več kot 60 let.

Arheo: *Izgledate izjemno mladi.*

L.K.: Včasih. Veste, še zdaj se po stari navadi ogovarjam: *"mi, mladi raziskovalci..."*, *"nam, mladim..."*. Potem se nenadoma spomnim: to ni namenjeno nam. Namenjeno je njim. In vendar se psihično počutim bližje mladini, kot starim rodovom.

Arheo: *Verjetno je to posebnost ustvarjalne osebnosti. Želim Vam, da se uresničijo vsi Vaši načrti.*

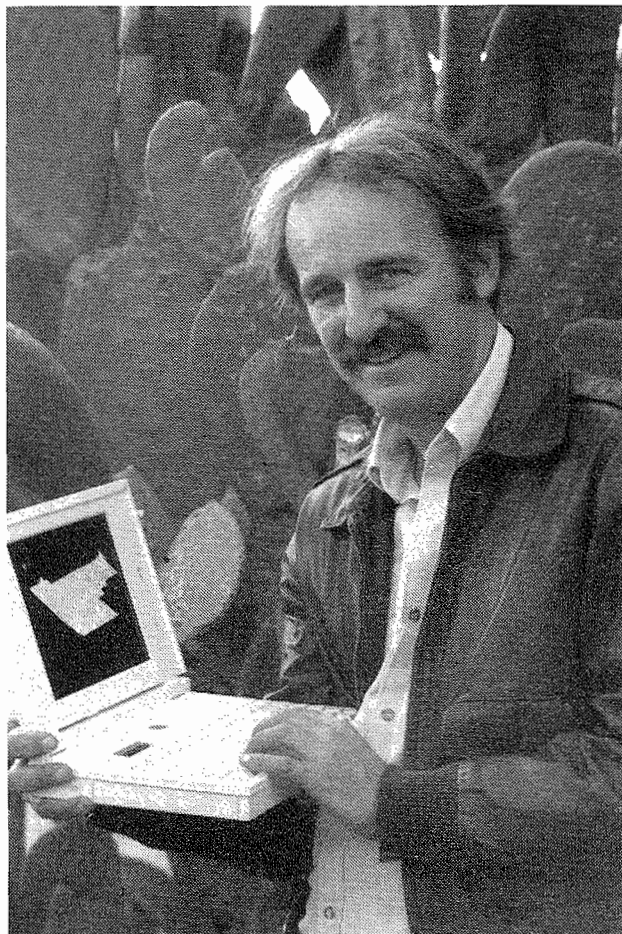
L.K.: Hvala za dobre želje.

Opomba

1. Intervju je bil opravljen pred tremi leti ob Klejnovem obisku v Berlinu.

Za Arheo je spraševala *Biba Teržan*

Prevedla: *Mojca Plevel*

Institutum Studiorum Humanitatis (ISH) - Evropski center za humanistične študije ter Oddelka za arheologijo in sociologijo Ljubljanske Univerze so organizirali tritedenski podiplomski tečaj z naslovom *Geografski informacijski sistemi in arheologija pokrajine*. Geografski informacijski sistemi (GIS) so relativno nova tehnologija shranjevanja, manipuliranja, obdelave in prezentiranja prostorskih podatkov, ki prinašajo pomembne spremembe v možnostih razumevanja in analiziranja interakcije človeka in prostora v preteklosti. Dejstvo je namreč, da se je GIS tehnologija relativno hitro udomačila v tehničnih in naravoslovnih strokah, medtem ko družboslovje, tako kot ponavadi, pri aplikacijah zaostaja. Upati je, da je s tem študijem razširjeno poznavanje GIS v humanistiki, predvsem pa v arheologiji.